

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آثار انجام مناسک دینی والدین بر رشد اجتماعی کودکان

گردآورندگان:

ندا فلاح پور، سیده مهدیه فاطمی

مدرسه علمیه فاطمیه (س) خرم آباد

تابستان ۱۴۰۴

آثار انجام مناسک دینی والدین بر رشد اجتماعی کودکان

ندا فلاح پور، سیده مهدیه فاطمی

چکیده

این مقاله به بررسی آثار انجام مناسک دینی والدین بر رشد اجتماعی کودکان با رویکردی نظری و کتابخانه‌ای می‌پردازد. با تحلیل منابع معتبر در حوزه روان‌شناسی تربیتی، جامعه‌شناسی دین، و مطالعات فرهنگی، نشان داده می‌شود که مشارکت والدین در آیین‌های دینی، به‌ویژه در قالب‌های جمعی و منظم، می‌تواند نقش مؤثری در شکل‌گیری ارزش‌های اجتماعی کودکان ایفا کند. یافته‌های نظری حاکی از آن است که فضای تربیتی مبتنی بر معنویت، الگوگیری رفتاری، و انسجام خانوادگی، زمینه‌ساز تقویت حس مسئولیت‌پذیری، همدلی، و تعامل مثبت کودک با محیط اجتماعی است. مقاله بر اهمیت تربیت دینی آگاهانه و متعادل در فرآیند اجتماعی‌شدن کودکان تأکید می‌ورزد و پیشنهادهایی برای مطالعات تجربی آینده ارائه می‌دهد.

کلید واژه: مناسک، والدین، رشد اجتماعی

مقدمه

رشد اجتماعی کودکان یکی از ابعاد بنیادین تربیت انسانی است که در شکل‌گیری شخصیت، تعاملات بین‌فردی و مشارکت در جامعه نقش اساسی دارد. در این میان، خانواده به‌عنوان نخستین نهاد اجتماعی و تربیتی، تأثیر عمیقی بر این فرآیند دارد. یکی از مؤلفه‌های مهم در تربیت اجتماعی، نقش والدین در انجام مناسک دینی و انتقال ارزش‌های معنوی فرزندان است.

مناسک دینی، همچون نماز، روزه، شرکت در مراسم مذهبی و زیارت، نه تنها ابعاد عبادی دارند، بلکه بسترهایی برای آموزش نظم، همدلی، مسئولیت‌پذیری و تعلق اجتماعی فراهم می‌کنند. کودکانی که در محیطی آکنده از رفتارهای دینی رشد می‌کنند، از طریق مشاهده و مشارکت در این مناسک، به‌صورت غیرمستقیم با مفاهیم اخلاقی و اجتماعی آشنا می‌شوند. این تجربه‌ها می‌توانند زمینه‌ساز رشد مهارت‌های ارتباطی، تقویت حس تعلق به جامعه، و درونی‌سازی ارزش‌های انسانی شوند.

مطالعات نشان داده‌اند که حضور کودکان در محافل مذهبی و مشاهده رفتارهای دینی والدین، تأثیر بسزایی در شکل‌گیری هویت دینی و اجتماعی آنان دارد. به‌عنوان مثال، در پژوهشی آمده است که «نوزادی که در یک محیط دینی پرورش یافته و با چشمش منظره‌های نماز خواندن پدر و مادر را دیده است، بانوزادی که در محیط غیر دینی رشد یافته یکسان نیست (شرف گنجوی و عباسی راینی ۱۳۹۸). همچنین، شرکت خانوادگی در مناسک مذهبی مانند پیاده‌روی اربعین، می‌تواند همچون یک دوره‌ی فشرده‌ی تربیتی عمل کند و کودک را در معرض مفاهیم عمیق دینی و اجتماعی قرار دهد.

با توجه به اهمیت این موضوع، مسئله‌ی اصلی این پژوهش آن است که تا چه اندازه انجام مناسک دینی توسط والدین می‌تواند بر رشد اجتماعی کودکان تأثیرگذار باشد و چه سازوکارهایی در این فرآیند نقش دارند.

متن

رشد اجتماعی کودکان، یکی از ارکان اساسی در فرآیند جامعه‌پذیری و شکل‌گیری هویت فردی و جمعی آنان است. خانواده، به‌ویژه والدین، نخستین الگوهای رفتاری و ارزشی کودک به شمار می‌روند. انجام مناسک دینی توسط والدین، نه تنها جنبه‌ای عبادی دارد، بلکه به‌عنوان یک الگوی تربیتی، نقش مهمی در انتقال مفاهیم اخلاقی، تقویت حس مسئولیت‌پذیری، و ایجاد تعلق اجتماعی در کودکان ایفا می‌کند (شعاع کاظمی و همکاران، ۱۳۹۴). والدینی که در رفتارهای روزمره خود آموزه‌های دینی را به‌کار می‌گیرند، زمینه‌ی رشد اخلاقی و اجتماعی فرزندان خود را فراهم می‌سازند. کودک روحی پاک و فطرتی الهی دارد و به تعبیر آموزه‌های دینی، معصوم و مقدس آفریده شده است. اما از آن‌جا که انسان موجودی مختار است، ممکن است تحت تأثیر عوامل محیطی، دچار لغزش و انحراف شود. به همین سبب، کودک به مراقبت‌های تربیتی نیاز دارد تا از آلودگی‌های نفسانی محفوظ بماند. (جمشیدی‌ها و شعبان، ۱۳۹۹).

امام حسن علیه السلام می‌فرماید: ((ما قلب الحدث كالارض الخالية ما ألقى فيها من إن شئ قبلته))، قلب نونهال مانند زمین خالی است که هر تخمی در آن افشانده شود می‌پذیرد (سید رضی، ۱۴۱۴-نامه ۳۱). سال‌های ابتدایی عمر هر فرد، از مهم‌ترین و موثرترین دوران زندگی او به شمار می‌رود. زیرا سال‌های شکل‌گیری شخصیت انسان است. بیشترین میزان یادگیری در این زمان اتفاق می‌افتد (فرهادیان، ۱۳۹۱). در میان دوره‌های مختلف زندگی، دوران کودکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین دوره‌های رشدی محسوب می‌شود (اعزازی، ۱۳۹۲). امام جعفر صادق علیه السلام می‌فرماید: «وقتی کودک به سن سه سالگی رسید، از او بخواهید که هفت بار «لا اله الا الله» بگوید، سپس او را به حال خود واگذارید تا به سن سه سال و هفت ماه و بیست روز برسد. در این هنگام، به او آموزش دهید که هفت بار بگوید «محمد رسول الله»، سپس تا چهارسالگی او را آزاد بگذارید. در آن هنگام، از وی بخواهید که هفت مرتبه ((صلی الله علیه و آله)) را تکرار نماید و سپس تا پنج سالگی او را رها کنید. در این وقت، اگر کودک دست راست و چپ خود را تشخیص داد، او را در برابر قبله قرار دهید و سجده را به او بیاموزید و در سن شش سالگی رکوع و سجود و دیگر اجزای نماز را به او آموزش دهید. وقتی هفت سال او تمام شد، به او بگویید دست و صورت خود را بشوید (در مورد وضو نیز به تدریج، وضو گرفتن را به او بیاموزید)، سپس به او بگویید نماز بخواند. آن‌گاه کودک را به حال خود واگذارید تا نه سال او تمام شود... در این هنگام، وضو گرفتن صحیح را به او بیاموزید و او را به نماز خواندن وادارید (حرعاملی، ۱۴۰۹/۱۴۴-۱۹۳). یکی از شیوه‌های مؤثر در تربیت کودکان و نوجوانان روش الگویی است. در این روش، فرد از فرد یا افراد دیگر به عنوان سرمشق و الگو استفاده می‌کند و تحت تأثیر مشاهده، از رفتار دیگران پیروی نموده و خود را با آن همساز می‌کند (سجادی پور و ابراهیمی، ۱۳۹۶).

پیشینه تحقیق

- ۱- ذاکری، حمیده (۱۴۰۳) در مقاله‌ای با عنوان مروری بر اثر تربیتی مناسک مذهبی بر کودکان، نویسنده تأکید می‌کند که حضور کودکان در محافل مذهبی و مشاهده رفتار والدین در مناسک، زمینه‌ساز شکل‌گیری محبت و معرفت دینی در آن‌هاست. این مقاله نشان می‌دهد که تجربه‌های عاطفی و جمعی مانند راهپیمایی اربعین یا روضه‌های خانگی، تأثیر عمیقی بر جامعه‌پذیری و انس دینی کودکان دارد.
- ۲- اسدزاده دهرایی، حسن و اسدی مبارکه، نصیبه (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان بررسی رشد تجربه دینی در کودکان و نوجوانان، نویسندگان با تکیه بر روان‌شناسی رشد، مراحل شکل‌گیری دینداری را بررسی کرده‌اند. آن‌ها تأکید می‌کنند که رشد دینی نه تنها به توانایی‌های شناختی بلکه به کیفیت روابط کودک با والدین و محیط اجتماعی وابسته است.

نتیجه‌گیری

بررسی تأثیر مناسک دینی والدین بر رشد اجتماعی کودکان نشان می‌دهد که این مناسک، اگر با آگاهی، انسجام تربیتی، و حضور فعال والدین همراه باشند، می‌توانند نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت اجتماعی کودک ایفا کنند. مناسک دینی نه تنها حامل مفاهیم معنوی و اخلاقی‌اند، بلکه بستری فراهم می‌آورند برای تجربه جمعی، تمرین نظم، تقویت حس تعلق، و آشنایی با ارزش‌هایی چون احترام، همدلی، و مسئولیت‌پذیری. کودکانی که در محیطی رشد می‌کنند که مناسک دینی در آن نه به صورت تحمیل، بلکه با گفت‌وگو، محبت، و الگوآفرینی اجرا می‌شود، به تدریج می‌آموزند که چگونه در جامعه حضور مؤثر داشته باشند. این کودکان، با مشاهده رفتار والدین در موقعیت‌های دینی—از دعا و نیایش گرفته تا مشارکت در مراسم جمعی—با مفاهیمی چون فروتنی، امید، و پیوند با دیگران آشنا می‌شوند. چنین تجربه‌هایی، اگر با فضای عاطفی سالم و تربیت متعادل همراه باشد، می‌تواند به رشد مهارت‌های

اجتماعی، تقویت اعتماد به نفس، و شکل‌گیری هویت اخلاقی کودک کمک کند. از سوی دیگر، نباید از خطرات اجرای مناسک بدون معنا، یا همراه با فشار و اجبار غافل شد. اگر مناسک دینی به‌جای ایجاد پیوند، موجب ترس، انزوا، یا دوگانگی در کودک شوند، نه تنها اثر مثبت ندارند، بلکه ممکن است مانعی در مسیر رشد اجتماعی او باشند. بنابراین، کیفیت اجرای مناسک، شیوهٔ انتقال مفاهیم، و میزان مشارکت کودک در آن‌ها، از اهمیت بالایی برخوردار است.

در نهایت، می‌توان گفت که مناسک دینی، اگر در بستر تربیتی سالم و با رویکردی انسانی و ارتباط‌محور اجرا شوند، می‌توانند به‌عنوان یکی از ابزارهای مؤثر در تربیت اجتماعی کودکان عمل کنند. این مناسک، در کنار سایر عوامل تربیتی، می‌توانند به کودک کمک کنند تا درک عمیق‌تری از خود، دیگران، و جایگاهش در جهان پیدا کند. چنین درکی، پایه‌ای استوار برای زیست اجتماعی مسئولانه، اخلاق‌مدار، و معناگرا خواهد بود.

منابع

- 1- قرآن کریم
- 2- اعزازی، ش. (1389). جامعه شناسی خانواده با تأکید بر نقش، ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر، تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان.
- 3- انصاریان ح (۱۳۸۰)، نظام خانواده در اسلام، قم ام ابیها (س) چاپ شانزدهم
- 4- بلالی ا (۱۳۸۴)، رابطه مذهب و خانواده در غرب، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان پیاپی 27 (بهار 1384)
- 5- پیروزر س، حسینی محمدآباد ع، نقش خانواده در تکوین هویت فردی فرزندان با تأکید بر آموزه‌های دینی، پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، سال بیست و دوم، شماره چهارم (پیاپی 111)، زمستان 1395
- 6- توسلی غ، (۱۳۸۰) جامعه شناسی دینی، نشر سخن
- 7- جمشیدیها غ، شعبان م، کودکی در ادیان: تحلیل کودکی در مسیحیت و اسلام، فصلنامه علمی_پژوهشی نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان ۱۳۹۹
- 8- حاجی لویی ب، بررسی نقش رفتارهای دینی والدین و سبک‌های فرزند پروری آنها بر التزام عملی فرزندان نسبت به دین شهرستان انگوران سال تحصیلی 1400-1401
- 9- حرعاملی ح، وسایل الشیعه، مؤسسه آل البیت ۱۴۰۹ق
- 10- سجادی پور م، ابراهیمی م، پژوهش‌های اجتماعی اسلامی ۱۳۹۶
- 1- شریف الرضی ح، نهج البلاغه، صبحی صالح ۱۴۱۴ق
- 2- شریف الرضی ح، نهج البلاغه، انتشارات موسسه فرهنگی تحقیقاتی امام علی ۱۳۹۱
- 3- شریف قریشی ب، نظام تربیت اسلام، انتشارات مخبر تهران ۱۳۸۲
- 4- شعاع کاظمی م، میر محمد حسین اوشانی آ، نقیب ف، رابطه آموزه‌های دینی والدین و رشد اخلاقی کودکان دبستانی، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی ۱۳۹۴
- 5- شهبسواری، محمدهادی (1382). بررسی رابطه تعامل‌های درونی خانواده با رشد قضاوت اخلاقی و سازگاری دانش آموزان پسر سال اول اراک. پایان نامه کارشناسی ارشد.

- 16 - طاهرزاده، اصغر (۱۳۸۷). زن آن گونه که باید باشد. اصفهان: انتشارات لب المیزان.
- 17 - طباطبایی، محمدحسین، (بی تا)، تفسیر المیزان، قم، اسماعیلیان، ج. 16.
- 18 - طراح، داود (1361). رهنمود پیامبر اسلام (ص) در آداب زندگی. انتشارات مؤسسه مطبوعاتی عطایی
- 9 - 1 فرهادیان، رضا، 1391، آنچه درباره ی کودکان و نوجوانان باید بدانیم، چاپ چهارم، قم، انتشارات بوستان کتاب
- 0 - 2 فراستخواه، مسعود، (1374)، جامعه ایران : سکوالریته، سکوالر شدن،، مجله چشم انداز ایران، ش 74، تیر و مرداد.
- 1 - 2 کیان، مریم، تبیین ابعاد تربیت کودک در نظام خانواده از دیدگاه اسالم، فصلنامه علمی _ ترویجی اخلاق، سال پنجم، شماره، 18 تابستان، 1394، 35_9.
- 2 - 2 نجار زادگان، فتح اله (1386). رهیافتی بر اخلاق و تربیت اسلامی. قم: نشر معارف
- 3 - 2 مطهری، محمدرضا، راهنمایی و مشاوره ازدیدگاه اسلام، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه قم

- 24 - Jonathan.H.W.tan.2006. Religion and social preferences: an experimental study .
- 5 - 2 Sørensen, Jesper (2007), "Acts That Work: A Cognitive Approach to Ritual Agency ,"Method and Theory in the Study of Religion, 19(3-4), 281-300 .
- 6 - 2 Farzad, Mehdi, ET Jorge de la Barre, (1990), L'interactionisme dans la salle de classe jalons pour le travail de terrain en milieu scolaire. In: pratique de formation no 20, December, pp. 93- 104.

